

[0842] Is de Nijfryske ferbining *binnen de balken* fan oarsprong in rjochtsterm?

Frits van der Kuip

It has been suggested by Franciscus Junius that the modern Westfrisian collocation binnen de balken ('inside the beams', i.e. in the house, indoors) goes back to an old legal term. This article deals with four possible explanations for the origin of this collocation, three of them being in a legal sphere. The explanation that Piirainen (2006) suggests for the variant in the Westmunsterland dialect ('inside the four walls'), seems to be the most plausible one, because it leaves fewest questions. It may be applicable for the Westfrisian situation too. So, the Oldfrisian legal term binna wagum etc. could be the direct predecessor of the modern Westfrisian collocation binnen de balken.

1. Yntroduksje

Yn it Nijfrysk wurdt njonken it wenstige bywurd *binnendoar* of *binnendoarren* as oantsjutting foar 'yn 'e hûs' ek wol de ferbining *binnen de balken* brûkt. Dy ferbining komt net in soad foar, mar bestie likegoed al ier. Yn de saneamde Burmania-sprekwurden (1614/1641) en it ôfskrift dêrfan troch Gabbema om 1675 hinne komt er, sûnder lidwurd en yn it inkelddal¹, foar yn it sprekward, ik sitearje de tekst út 1641: 'Haad dy binnen balcke, soo wirdste næt schetten' (letterlik: bliuw yn 'e hûs, dan wurdst net sketten, figuerlik: hâld dy koes, dan bliuwst bûten skot) (Van der Kuip 2003:292-293). Dy Burmania-sprekwurden ha ik foarsafier mooglik mei help fan boarnen út har tiid besocht te ferklearjen. Dat tiidrek ha ik frij rom nommen, te witten fan 1495 oant 1727. Dy jiertallen binne keppele oan de ferskiningsjierren fan wichtige Nederlânske sprekwardesamlingen. Foar de measte sprekwarden koe ik wjergaders of farianten út de tiid sels fine, ek foar it niisneamde sprekward. Mar foar de ferbining *binnen de balken* ha ik allinne nei boarnen út letter Nijfrysk ferwiisd. Soks kin ferdigene wurde mei in berop op de mûnlinge oerlevering: in útdrukking kin foar't er ienris op skrift set is, al folle langer bestien hawwe. Dochs hat men leafst hurde bewizen.

1. Nei alle gedachten giet it dêr om in kollektivum. De auteur fan de Burmania-sprekwurden brûkt fierder yn de tekst it gewoane meartal *balcken* (Van der Kuip 2003:364).

Sa'n bewiis liket de 17e-ieuske taalgelearde Franciscus Junius (ca. 1660) te leverjen. Yn syn eksimplaar fan de saneamde Druk (ca. 1485), in ynkunabel mei Westerlauwersk Aldfryske rjochtsteksten, skriuwt er yn de marzje by de rjochtsterm *binnia da balkem* (= yn 'e hûs) yn it âldere skeltarjocht: 'Proverbium Frisicum paginâ 28, haad dij binnen balcke, so wirdste næt schetten,' in ferwizing nei it Burmania-sprekwurd. No liket it derop dat Junius him hjir fersind hat. De korrespondearjende passaazjes yn de hân-skriften Unia en Jus hawwe *binetha balkum* resp. *benida/binida dae balkem* (= ûnder (de) balken, yn 'e hûs) (Steller 1926:138 resp. Buma en Ebel 1977:78, 120) en de 16e-ieuske kopy fan de 14e-ieuske Middelnederlânske oersetting *bi-neden de balken/beneden den balken* (Breuker 1996:22, 62). *Binnia*, dat taalkundich sjoen nea oerienkomme kin mei it Aldfryske *binna*, giet earder werom op **bin(n)ida* mei d-deleesje.² Nettsjinsteande dat jout dy suggestje fan Junius wol te tinken. Soe op ien of oare wize de ferbining *bin-nen de balken* dochs net op dy rjochtsterm of op in oaren werom te fieren wêze? Yn it neifolgjende sjogge wy earst nei it foarkommen fan de ferbining en mooglike farianten yn it Nijfrysk en Nederdútsk en geane dêrnei yn op ferskillende ferklearringen foar it ûntstean fan de ferbining.

2. Nijfryske ferbiningen mei balken en mei peallen

Nei it ferskinen fan de Burmania-sprekwurden duorret it goed twahûndert jier ear't de ferbining wer op skrift set wurdt:

It jongfolk wier allegearre in de herberge en de alden al binnen de balken (Dykstra 1870:121).

Bern matte foar thjuster binnen di balken wæze, (..) *esse domi* (Halbertsma 1872:170).

It hea is binnen di balken, (..) *in horreo* (Halbertsma 1872:170).

Soms bist middennacht pas binnen de balken (Dykstra 1880:104).

De sitaten út it wurdboek fan Halbertsma (1872) wurde yn it *Friesch Woordenboek* fan Waling Dykstra (1900-1911) oanhelle ûnder it lemma *balke*. De ferbining hat de konkrete betsjutting fan 'binnendoarren, yn 'e hûs; yn 'e skuorre'. Nettsjinsteande it feit dat it yn it earste grutte Fryske wurdboek op-

2. Mei tank oan Anne Popkema, Nordfriesische Wörterbuchstelle, Chr.-Albrechtsuniversität Kiel. Yn Jus komme trouwens ek foarmen mei d-deleesje foar, t.w. *bij nya*, *bynia*, *bynya*, *bynnya* (Buma 1996:40-41 s.v. *binitha*).

nommen is, komt it net yn de lettere hânwurdboeken (*Fr.W.* 1956, *Fr.W.* 1984, *Fr.W.* 1985) foar. It is noch ien kear op skrift set yn it idioomboek fan J.K. Dykstra (1961-1965), mei in ferwizing nei Waling Dykstra.

Waling Dykstra neamt yn datselde wurdboekartikel ek in útdrukking dêr't de ferbining *binnen de balken* in ôflate betsjutting yn hat:

Dit bliuwt hjir binnen 'e balken, daar wordt niet over gesproken, 't blijft geheim (*Fr.W.* 1900-1911:I,74 s.v. *balke*).

De útdrukking *binnen de balken bliuwe* mei de betsjutting fan 'geheim bliuwe' wurdt wol opnommen troch de lettere hânwurdboeken. En men kin dy ek yn it skreaune Frysk fan de tweintichste ieu oantrefte:

Alles bliuwt hjir binnen de balken, dêr kinne jo op rekkenje (De Jong 1980:132).

Mar as it binnen dizze balken bliuwt (..) (Tamminga 1985:39).

In fariant fan de ferbining *binnen de balken* liket de ferbining *binnen de peallen* te wêzen. Dy hat wer de konkrete betsjutting fan 'yn 'e hûs'. Wol moat hjirby oantekene wurde dat mei in balke meastal in horizontale drager en mei in peal in fertikale steander oantsjut wurdt.³ Ik skriu meastal, want der binne ek wol foarbylden te neamen dat men fan in balke sprekt as it om in skeane drager of in steander giet.⁴ Fan de ferbining *binnen de peallen* binne yn it tweintichste-ieuske Frysk in pear sitaten oerlevere:⁵

-
3. It WNT (II,i,923) omskriuwt in balke as in '(..) nagenoeg prismavormig stuk hout, zijnde een in dien vorm behakte boomstam; later ook toegepast op een dergelijk lichaam van ijzer (..) en seit dêrby (ibid., 924): 'Zeer vaak in toepassing op de *balken* waarmede het huis, het woonvertrek is gebouwd, en vooral die welke de zoldering dragen.' In peal is neffens it WNT (XII,i,14) in '(..) stevig, van onderen meestal toegespitst stuk hout (boomstam, balk), bestemd om in den grond gedreven te worden. Later ook toegepast op een dergelijk voorwerp van ijzer of steen' en yn ferbân mei huzen (ibid., 16): 'In toepassing op de balken of stijlen die de steun zijn van een bouwwerk; waartusschen de muren worden opgetrokken enz.'
 4. WNT (XIV,853): 'Schoor (..) Paal of balk, die iets schraagt, ondersteunt of stut, inzonderheid een schuin gestelde paal of balk', resp. WNT (XV,1635): 'Stijl (..) Overeindstaande, in den bodem vastgezette balk of paal.'
 5. Ek noch in sitaat yn *Fr.W.* (1900-1911:I,149 s.v. *binnen*), mar dan sûnder neiere taljochting en betsjuttingsomskriuwing: 'Binnen de peallen, binnen 'e balken, binnen 'e sédyk.' Ut dat sitaat soe men ôfliede kinne dat it om de tsjokke steande peallen of balken fan in seewarring giet, mar wissichheid dêroer hat men net.

As hja aensens mei oare oerbliuwsters al ier en bitiid wer binnen de peallen wier? (Kloosterman 1936:31).

Jimme moatte acht ûre binnen de peallen wêze. *Opg.:* J. Slofstra, *uit Garyp* [1956] (WFT,16,230).

3. *Nederdútske ferbiningen mei peallen en mei posten*

It Drintsk en Twintsk-Efterhoeksk kenne de ferbining mei de peallen ek:

Binnen de pöale bliven, *te huis blijven* (Gallée 1882:150).

Dat möt binnen de paolen blieven *binnenskamers* (Kocks 1996-1997:913).

Binnen de pöale blieven = *binnen de posten van 't huis blijven, thuis blijven* (Wanink 1948:162).

It is dêr in fariant fan de ferbining *binnen de posten*, in ferbining dy't ek oer de ryksgrins yn it Nederdútske dialekt fan Westmúnsterlân foarkomt:

Binnen de pöste - *in huis* (Dijkhuis 1991:828).

Hij mut mij niet weer binnen de posten kommen *in mijn huis* (Kocks 1996-1997:964).

Binnen de Pöste (..) *im Haus, drinnen, zu Hause* (Piirainen 2000:II,313).

Dat bliff binnen de Pöste (..) *das bleibt unter uns, das wird vertraulich behandelt* (Piirainen 2000:II,313).

4. *It ûntstean fan de ferbining*

4.1. Pars pro toto

Foar it ûntstean fan de ferbining binne ferskillende ferklearringsmooglikheden. In foar de hân lizzende ferklearring is dat it om in pars pro toto giet, figuerlik taalgebrûk dat universeel en fan alle tiden is. Foar Halbertsma (1872:170) is it dêrmei út. Hy jout ûnder it lemma *balke* ta ferliking de wjer-gader út it klassike Latyn: 'Ut Latini *trabes* pro *domo*.' *Trabes* (= hûs of dak) is it meartal fan *trabs* (= balke of draachbalke) (Engelbregt 1882:1998, Pinkster 1998:1088).

Halbertsma giet fan it gegeven út dat in balke in horizontale drager is, mar sjoen de (mooglike) farianten yn it Frysk en Nederdútsk soe men de balke hjir ek as in fertikale steander beskôgje kinne. De balken, oftewol de

peallen of posten, binne dan de steanders fan it bynt fan in wen- en/of bedriuwsgedou. En meiïnoar meitsje dy de muorren út of jouwe it idee dêrfan. Wy hawwe hjir – dit sa sydlings – ek te krijen mei in pars pro toto.

4.2. Binnen de fjouwer peallen

It WNT (XII,i,18-19) suggerearret mei in beskate wissichheid dat de ferbining *binnen de palen* weromgiet op de âlde rjochtsterm *binnen de fjouwer peallen*: ‘*Binnen* (enz.) *de palen*, binnen het gebied. Als rechtsterm eertijds veelal: *in de vier palen* (...) Vandaar ook ter aanduiding van het terrein waar iemand heer en meester is, zijn huis en erf. Thans nog in Twente: *Binnen de palen blijven*, in huis blijven.’ Foar dy rjochtsterm, dy’t trouwens ek in pars pro toto ynhâldt, ferwiist it WNT nei it MNW. Yn it Middelnederlânsk is de ferbining mei de fjouwer peallen in gewoane oantsjutting foar in gebiet dêr’t in beskaat gesach jildt, en benammen foar immens gerjochtichheid, immens hûs en hiem (MNW, VI, 19-20).

Dy rjochtsterm bestie ek yn it Fryske en it Neder- en Heechdútske taalgebiet. Yn de 15e-ieuske Aldfryske kodeks Unia komt de ferbining foar yn de formule foar it oanbieden fan de deaslachsklacht (His 1901:366):

(..) mith tha onscepena wede, as hit an tha tolnada merkede tuisca ta fiower palum fan kapliudum set wort (..).

It sitaat út de kodeks Unia is ek troch it DRW (X,654) opnommen ûnder it kopke ‘(..) den Bereich der Engstimmunität (Haus)’. It DRW jout fierders Neder- en Heechdútske sitaten út de 14e oant 18e ieu, benammen út de noardlike gebieten, mar ek súdlik út Würzburg, 1663:

Hausfridbrechen, als da einer dem andern mit gewalt in seine vier pfahl läuft und den hausman beschädigt ... vierzig pfund (DRW, X, 654).

Nijsgjirrich is ek de glosse yn de Midnederdútske rjochtstekst *Der Sachsen-spiegel* (Schiller en Lübben 1875-1881: III, 293):

Bynnen synem huse vnde haue, dat is bynnen synen veer palen.

Yn letter Dútsk ferblykt de betsjutting fan de ferbining en wurdt it in gewoane, net-juridyske útdrukking foar ‘yn ‘e hûs’:

Wenn der abend kömmt, und er sich in seine vier pfähle verfügt hat [sitaat út boarne 1761-1770)] (DWB,26,258).

In meinen vier Pfählen, figürlich, in meiner Wohnung, in meiner Behausung (Adelung 1811:III,701).

Sieht aus seinen wohlgezimmerten vier pfählen in die noch leeren fensteröffnungen (*eines neuen, noch unbewohnten hauses*) [sitaat út boarne 1876] (DWB,26,259).

It oantreklike fan boppeneamde ferklearring foar it ûntstean fan de ferbining is de hast wurdlike oerienkomst mei de âlde rjochtsterm. Dat kin lykwols in ynstjonker wêze. Ommers, de âldere sitaten sprekke hieltyd fan fjouwer peallen, wylst de hjoeddeiske ferbining (*binnen de peallen*) gjin telwurd ken. Men hie dan leaver ek âldere sitaten sûnder telwurd sjoen, lykas yn Unia (*binetha balkum*) en Jus (*binida dae balkem*). Fierders is yn de âlde rjochtsterm sprake fan in breder berik ('hûs en hiem') as yn de hjoeddeiske ferbining. It is boppedat frij let dat de betsjutting him allinne ta 'hûs' beheint. Men hie fan dy lêste leafst ek âldere sitaten sjoen.

4.3. Binnen (fjouwer) weagen

In oare ferklearring foar it ûntstean fan de ferbining kin men fine yn Piirainen (2006). Piirainen sjocht net nei in oerienkomst yn wurd, mar yn byld (s. 331-332):

'(..) the concept 'inside the four walls' (..) once was legal terminology, and is deeply anchored in the European culture and phraseology (..) There is a corresponding WML idiom, *binnen de Pöste* "between the posts" 'in the privacy of one's home, at home', which is based on a completely different source frame. Here the concept 'house' does not refer to an urban building with many rooms or flats but to the large open hall-house without walls or single rooms, which once united family and farmhands in one household. It is the ancient farmhouse (..) *Niederdeutsches Hallenhaus* (..), which is so common in that region of Germany. A massive framework of oak beams supports the half-timbered structure of this house type, and it is exactly these "posts" in the interior, on both sides of the long hall, that make up the image.'

Oan de basis fan de ferbining soe de yn Europa wiidfersprate ferbining *binnen fjouwer weagen* lizze (= yn 'e hûs, binnendoarren). Dat metonymysk

gebrûk fan de fjouwer weagen hat benammen yn de midsieuske rjochtspraak wenst west. It DWB (27,1482)⁶ jout foarbylden sûnder en mei preposysje, lykas:

Chein man, der husgeno^{33e} hei^{3et}, der mit dem andern inne ist *in sinen vir wenden*, der inmac cheinen tac behalten zu keiner cit [sitaat út boarne ca. 1300].

Sopald sie mit einander ein oder mer eelich kind gewinnen und erobern, sopald und von stund, so die kind das leben haben und *die vier wend* beschrient, die kind belibent joch kurz oder lang lebentig ([sitaat út boarne 1485]).

De ferbining komt ek as rjochtsterm yn it Aldfrysk foar, en wol mei loslitten fan it telwurd. De Brookmerbrief hat op ferskate plakken ‘binna wagum’ of ‘binna wagem’ (Buma 1949:29-34, 39-41, 43-44, 46, 91-93) en de twadde Emsinger kodeks hat op ien plak ‘binna waghén’ (Fokkema 1953:43).

De ferklearring fan Piirainen liket moai oan te sluten by it pleatsetype fan it Westmúnsterlân, in hallehústype dat ek yn eastlike parten fan Nederlân foarkomt (Hekker 1957:219, Schepers 1973:148), deselde gebieten trouwens dy’t tafalligerwize (?) ek de ferbining mei peallen of posten kenne. De fraach is no oft dy ferklearring ek jilde kin foar it ûntstean fan de Fryske ferbining. Ofsjoen fan de kwestje fan it ferskil of de oerienkomst tusken balken en peallen, sil men dêr yn earste opslach negatyf op reagearje, ommers, yn de Fryske gebieten bestiet in hiel eigen pleatsetype. Lykwols is dat Fryske type earst yn ‘e rin fan de 16e ieu, troch in ferlet fan gruttere skuorren, ta ûntjouwing kommen, en, net ûnbelangryk, it is ûntstien út it oarspronklike wenstâlhûs fan it halletype⁷ (Hekker 1957:227-237). Fandatoangeande soe it Nijfryske *binnen de balken* en it Midfryske *binnen balcke* út de iere 17e ieu wol werom te fieren wêze kinne op it Aldfryske *binna wagum/wagem*. Dan is it dus ek in oerienkomst yn byld en net yn wurd.

Wat noch tsjin de ferklearring fan Piirainen pleitsje kin, is it foarkommen fan útdrukkingen mei oare preposysjes as *binnen*. In pear foarbylden:

Door l p altied vremd volk um de p ste (= door loopt altied vremden bi-j huus) (Colenbrander en Schaars 1985:273).

6. Ik brûk hjir it DWB (s.v. *wand*), it DRW is noch yn bewurking en net fierder as earne yn de letter *r*.

7. Yn Warten stiet noch ien eksimplaar fan dit pleatsetype (Hekker 1957:227-229).

Biej de pöste bliieven - *zelden uitgaan* (Dijkhuis 1991:828).

Hi blif bi de pöste, *hij gaat niet veel van huis* (Gallée 1882:151).⁸

He strick üm de Pöste (..) *er lungert herum; er hat etwas Unrechtes, Böses vor* (Piirainen 2000:II,313).

Mar wierskynlik binne dat lettere foarmingen. Op in stuit kin it meartal *pöste* los fan de preposysje *binnen* gewoan fungearre hawwe as in synonym foar 'hûs' en koene dêr wer nije útdrukkingen mei foarme wurde.

4.4. Under de balken

Ta beslút wol ik nochris weromkomme op de glosse fan Junius yn Druk. Neffens myn betinken soe er dêryn de Aldfryske foarm *binnia* (lês: *binida* of *binetha* = ûnder) út Druk lykskeakelje wolle mei it Midfryske *binnen*. Mar ûnderstel no ris dat er dat net docht en allinne mar oanjaan wol dat de Midfryske ferbining *binnen balcke* it synonym is fan de Aldfryske rjochts-term *binetha balkum* (= yn 'e hûs) sa't er dy út kodeks Unia kenne koe (Breuker 1998:152-154). Yn dat gefal soe Junius sa op in wat ymplisite wi-ze noch in fjirde ferklearringsmooglikheid foar it ûntstean fan de ferbining jaan. Tsjin dy ferklearring is semantysk gjin beswier, ommers, at men derfanút giet dat balken horizontale dragers of soudersbalken binne, dan is immen dy't eat dat binnen de balken is, der tagelyk ek ûnder en net boppe of njonken. It aardige fan dy ferklearring is ek dat it Burmania-sprekwurd, dêr't de ferbining yn stiet, tichter by de Nederlânske wjergader fan it sprekwurd út 1610 komt te stean: 'Haad dy binnen balcke, soo wirdste nêst schetten' njonken 'Hout u laech, zo wordy niet geschoten' (Van der Kuip 2003:292-293). Mar de fraach bliuwt al wêrom oft de auteur fan de Burmania-sprekwurden dan net folle foar de hân lizzender foar de ferbining *ûnder (de) balken* keazen hat.

8. Gallée wurdt ûnder it betsjuttingsskift 'paal of stijl aan een raam, deur of poort' oanhelle troch it WNT (XII,ii,3582-3583). It meartal *pöste* soe in pars pro toto wêze foar 'doar'. Ferlykje bygelyks Latyn *postes* (= doar), it meartal fan *postis* (= doarpost) (Pinkster 1998:813). En 'doar' is dan wer in pars pro toto foar 'hûs'. Ferlykje bygelyks Nijfrysk *om 'e doar(ren)* (= om 'e hûs) (WFT,4,51). Mar in útdrukking as *He sitt/bliff tûsken de Pöste* dy't op grûn fan de betsjutting 'er bleibt zu Hause' (Piirainen 2000:II,313) net letterlik parafrazearre wurde kin as 'hy sit tusken de doarposten', makket soks wer minder wierskynlik.

5. Konklúzje

Wy ha sjoen dat it net ûnmooglik is dat de ferbining *binnen de balken* op in âlde rjochtsterm weromgiet. Der binne datoangeande trije ferklearringsmooglikheden jûn (4.2, 4.3 en 4.4). De ferklearring dy't Piirainen foar de ferbining yn it Westmúnsterlânske dialekt oandraacht en dy't ek foar it Frysk fan tapassing wêze kin (4.3), liket de meast oannimlike te wêzen, omdat dêr de minste fragen by oerbliuwe.

Fryske Akademy
Ljouwert

LITERATUER

- Adelung, J.C. (1811)
Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart. Wien.
- Breuker, Ph.H (red.) (1996)
Landrecht der Vriesne: tekstuitgaven en commentaar. Leeuwarden.
- Breuker, Ph.H. (1998)
 'On the Course of Franciscus Junius' Germanic Studies, with Special Reference to Frisian,' yn: R.H. Bremmer Jr. (redaksje), *Franciscus Junius F.F. and His Circle*. Amsterdam/Atlanta, ss. 129-158.
- Buma, W.J. (1949)
Die Brokmer Rechtshandschriften. 's-Gravenhage.
- Buma, W.J. (1996)
Vollständiges Wörterbuch zum westerlauwersschen Jus Municipale Frisonum. Leeuwarden.
- Buma, W.J. en W. Ebel (1977)
Westerlauwerssches Recht I. Jus Municipale Frisonum. Göttingen.
- Colenbrander, A. En A.H.G. Schaars (1985)
Achterhoeks plat met plaatjes bi-j-ene-egaard in Varsseveld. Doetinchem.
- Dijkhuis, G.J.H. (1991)
Twents woordenboek. Enschede.
- Dykstra, J.K. (1961)
Op 't aljemint. Drachten.

Dykstra, J.K. (1965)

Op 't aljemint II. Drachten

Dykstra, W. (1870)

De frymitseler fen Jinsensbûrren. Frjentsjer.

Dykstra, W. (1880)

Ut en thús. Holwert.

DRW

= *Deutsches Rechtswörterbuch: Wörterbuch der älteren deutschen Rechtsprache.* Weimar 1932- (digitale ferzy Weimar 1998-).

DWB

= J. en W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch.* Leipzig 1854-1971 (faks. ed. München 1984).

Engelbregt, C.A. (1882)

Latijnsch Woordenboek. Groningen.

Fokkema, K. (1953)

De tweede Emsinger Codex. 's-Gravenhage.

Fr.W. (1900-1911)

= W. Dykstra, *Friesch woordenboek.* S.p.

Fr.W. (1956)

= H.S. Buwalda, G. Meerburg en Y. Poortinga, *Frysk wurdboek.* Boalsert 1956.

Fr.W. (1984)

= J.W. Zantema, *Frysk wurdboek. Frysk-Nederlânsk.* Leeuwarden/Ljouwert 1984.

Fr.W. (1985)

= W. Visser, *Frysk wurdboek. Nederlânsk-Frysk.* Leeuwarden/Ljouwert 1985.

Gallée, J.H. (1882)

‘Woordenlijst van de Taal, welke in de Saksische streken van Nederland gesproken wordt,’ in: *Onze volkstaal* 1, ss. 112-128, 150-161.

Halbertsma, J.H. (1872)

Lexicon Frisicum. A-Feer. Deventer.

Hekker, R.C. (1957)

‘De ontwikkeling van de boerderijvormen in Nederland.’ Yn: S.J. Fokkema Andreae, E.H. ter Kuile en R.C. Hekker, *Duizend jaar bouwen in Nederland.* Amsterdam, ss. 195-316.

His, R. (1901)

Das Strafrecht der Friesen im Mittelalter. Leipzig.

Jong, U.G. de (1980)

De leave fekke. Ljouwert.

Kloosterman, S. (1936)

Ut de gielgoerde. Boalsert.

Kocks, G.H. (1996-1997)

Woordenboek van de Drentse dialecten. Assen.

Kuip, F.J. van der (2003)

*De Burmania-sprekwurden. Santjinde-ieuske Fryske sprekwurden fer-
klearre en yn har tiid besjoen*. Ljouwert/Leeuwarden.

MNW

= *Middelnederlandsch Woordenboek*. Den Haag 1885-1941.

Piirainen, E. (2000)

Phraseologie der westmünsterländischen Mundart. Hohengehren.

Piirainen, E. (2006)

‘Cultural Foundation of Phraseology. A Comparison of Standard
Languages and Dialect,’ yn: W. Kürschner en R. Rapp (red.), *Linguistik
International. Festschrift für Heinrich Weber*. Lengerich, ss. 321-336.

Pinkster, H. (1998)

Woordenboek Latijn/Nederlands. Amsterdam.

Schepers, J. (1973)

Haus und Hof westfälischer Bauern. Münster.

Schiller, K. en A. Lübben (1875-1881)

Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Bremen.

Steller, W. (1926)

Das altwestfriesische Schulzenrecht. Breslau.

Tamminga, D.A. (1985)

De boumaster fan de Aldehou. Leeuwarden/Ljouwert.

Wanink, G.H. (1948)

Twents-Achterhoeks woordenboek. Zutphen.

WFT

= *Wurdboek fan de Fryske taal/Woordenboek der Friese taal*. Ljouwert/
Leeuwarden 1984-.

WNT

= *Woordenboek der Nederlandsche Taal*. Den Haag/Leiden 1882-1998.